

D • N
20/12 1949

Att undergräva tryckfriheten

Tryckfriheten framstår av gammalt i första rummet som en rätt att utan direkta hinder eller begränsningar från statsmyndigheternas sida utge skrifter. Denna frihet vänder sig mot sådana ting som censur och indragningsmakt, givetvis också mot straffbestämmelser som genom att drabba vissa åsikter och uppgifter och vissa publikationsformer gör rätten att i skrift uttala sin mening illusorisk. Så länge de ekonomiska förhållandena inte i detalj reglerades av staten var också denna sida av tryckfriheten den ojämförligt väsentligaste. Förbudet mot direkta statsingripanden var tillräckligt för att göra tryckfriheten till en realitet.

Med statsdirigerings och statskontrollens utvidgning har situationen blivit en annan. För att trycka böcker och tidningar behövs byggnader, tryckpressar och papper. Den statliga byråkratin, som ger byggnadstillstånd, tilldelar valutor och ransonerar papper, kan genom att utnyttja dessa befogenheter göra tryckfriheten till en illusion utan att formellt kränka den under helt andra förhållanden utformade tryckfrihetsrätten. Ja, det ligger i öppen dag att mot sådana ingrepp i tryckfriheten knappast några tillfredsställande generella garantier kan uppställas. Hur skulle en tryckfrihetsförordning vara be-

skaffad vilken genom att ställa hela den omfattande och komplicerade verksamheten att utge tidningar och böcker i en särskild hindrade sådana åtgärder som på alla andra områden ingår i statens ekonomiska politik? Men även mera uppenbart tryckfrihetsfientliga ingripanden är tänkbara utan att tryckfrihetsreglerna klart överträds. Exempelvis genom bestämmelser som ytligt sett gäller blott beskattningsfrågor eller transportförhållanden kan möjligheten att utge och sprida skrifter göras till en grundsats utan innehåll.

Dessa farhågor är inte utpekade och grundlösa. I flera stater är det främst genom ingrepp av nu antydd art som tryckfriheten undergrävs med bevarande av frihetens sken. Socialiseringsivrarnas förklaringar, enligt vilka tryckfriheten är tryggad så länge grundlagens bud inte upphävs eller skjuts åt sidan, ter sig därför antingen otroligt tanklösa eller grovt demagogiska. Att reellt bevara tryckfriheten i ett socialiserat samhälle är omöjligt, ty om staten dirigerar all ekonomisk verksamhet kan inte några oaser i öknen bevaras — vare sig man skulle önska det eller inte.

Några av de svårigheter som här berörts diskuteras i en betydande uppsats, "Funderingar kring tryckfriheten" (i festskriften till Marcus Wallenberg), av bokförläggare Tor Bonnier. Exempel dras också fram på inskrändanden från statens sida som i praktiken begränsat publikationsrätten på ett visst område eller ställt vissa publikationer i ett sämre läge än andra. I stort sett bestyrker uppsatsen likväl förhållandet att statsmakterna — även den nu sittande regeringen — visat sin vilja att undvika åtgärder

som indirekt skadar tryckfriheten. Särskilt bör det understrykas att avsevärda tendenser att utnyttja pappersransoneringen till förmån eller nackdel för vissa publikationer inte framträtt.

Det borde därför stå klart att sakkunnigförslaget om en särskild beskattning av sådana tidskrifter som är av "huvudsakligen förströelsekaraktär" utan vidare måste avvisas. Den tekniska otympligheten i förslaget är i och för sig ett tillräckligt skäl för avslag; var går gränsen mellan det nöjsamma och det nyttiga eller mellan förströelsen och politiken, skall en värdefull publikation som syftar att roa skattebeläggas, medan en dålig tidskrift går fri därför att den innehåller litet politisk agitation eller en smula tråkig information? Det väsentliga är emellertid att det här helt enkelt, som Svenska Dagbladet anmärker, är fråga om en "straffskatt på läsning". En nämnd, dvs. en grupp partipolitiker, skall avgöra om vissa tidskrifter bör fördyras genom beskattning och på detta sätt upprätta en rangordning till det svenska folkets efterrättelse.

Den hittills förda debatten tyder dess bättre på, att förslaget inte har stora utsikter. Särskilt glädjande är att ett par socialdemokratiska tidningar, främst Aftontidningen, ställt sig kritiska. "Skall tryckfrihet existera, så måste människorna äga rätt att välja vilken läsning de vill", skriver den sistnämnda tidningen. Ett byråkratiskt förmynderskap över läsningen, utövat vare sig på ransonerings eller beskattningens väg, skulle innefatta en början till tryckfrihetens undergrävande.